

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΔΕΥΤΕΡΑΝ ΕΚΔΟΣΙΝ

ΤΩΝ

ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΑΝΑΜΝΗΣΕΩΝ

Τὴν δευτέραν ἐκδοσιν τῶν *Ἱστορικῶν Ἀναμνήσεων* φιλοπονήσας πρὸ πολλοῦ ἀνέββαλον ἐπίτηδες, εἴ ποτε μετὰ τὴν εὐμενῆ ἐπιδοκιμασίαν τοῦ τύπου ἐδημοσιεύοντο καὶ λεπτομερέστεραι ἐπιστασίαι. Θὰ ὑπομνήσωμεν δὲ τόσῳ μᾶλλον διὰ τοῦτο ὅσα ἢ βιβλιογραφία καὶ οὐχὶ ἡ κομῆτος δίκην ἐπισκινωμένη ἐν Ἑλλάδι βιβλιοκρισία, σύγκειται συνήθως ἐκ διθυράμβων ἢ ἐκ σίλλων· διότι, κατὰ τὸ εὐφυές λόγιον πολυμαθοῦς καθηγητοῦ, οὐχὶ ὑπολήψεις ἀλλὰ προλήψεις ὑπάρχουσι παρ' ἡμῖν· ἐκ προλήψεως ἐπαινοῦμεν καὶ ἐκ προλήψεως ψέγομεν· οὐδ' ἐπιχωριάζει ἀλλοχρῶ ὅσον ἐνταῦθα ἢ παρ' ἀξίαν δόξα. Ἀλλως τε καὶ ὡς συνεθισθέντες εἰς χαμαιζήλους, ἰδιοτελεῖς καὶ σοφιστικὰς συζητήσεις, κατέστημεν ἀνεπιτήδειοι εἰς ὀρθὰς κρίσεις. Ἀλλ' εὐτυχῶς τοῦ κανόνος τούτου ἐξήρέθησαν αἱ Ἀναμνήσεις, ἀξιοθεῖσαι οὐχὶ ἀπλῶν ἐγκωμίων ἢ ὀνειδισμῶν, ἀλλ' ἐπιστήμονος ἀναλύσεως. Τρεῖς ἐφημερίδες τῆς Ἑρμουπόλεως, ἡ *Πατρίς*, ἡ *Ἐξέγερσις* καὶ ἡ *Παρόπη*, ὁ *Νεολόγος* τοῦ *Βυζαντίου*, ὁ ἀειπόθητος τῆς Κεφαλληνίας σοφὸς Θ. Κροῦσός διὰ τοῦ *Διῶνος*, ἕτερος πολυῖστωρ ἀνώνυμος διὰ τῆς *Νέας Ἡμέρας*, ὁ ἐν τῇ Πανεπιστημίῳ εὐπκίδευτος καθηγητὴς τῆς Γενικῆς Ἱστορίας κ. Σωκράτης Τσιβανόπουλος ἐν τῇ περὶ τῆς διανοητικῆς προόδου τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ὀλυμπιακῇ ἐκθέσει, ὁ ἐν Παρισίοις μαρκίων *De Quexux de Saint-Hilaire*, ἔσωσ δὲ καὶ ἄλλοι διέλαβον πλατύτερον περὶ αὐτῶν. Ὁ δὲ ἀνώνυμος καὶ ἐνδιατρίβων ὑπὲρ τοῦ λοιποῦ εἰς τὰ τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας ἐπιδοκιμάζει τὸ πόνημα καὶ τὸ φιλόληθες ἐπαινεῖ, κατακρίνει δὲ μόνον ὡς ὑπὲρ τὸ μέτρον ἐξᾴρον τὴν φιλοπατρίαν τῶν ἀλλοφύλων, λησιμονῶν ἵσως ὅτι ἡ φιλοπατρία τῶν χροῦνων ἐκείνων εἶχεν ἀλλοίαν τὴν σημασίαν. Σήμερον μὲν τὸ ὄνομα τοῦ φιλοπατρίδος θαυσιλεύεσθαι πρὸς πάντα τὸν νομίζοντα ὅτι εὐεργετῇ τὴν πατρίδα δίδων ψυχὰς τινὰς ἐκ τῶν πιπτόντων ἐκ τῆς πλουσίας τραπέζης αὐτοῦ, τότε δὲ φιλόπατρις ἐκαλεῖτο ὁ καὶ ὁλόκληρον τὸν ἄρτον ἀποσπῶν ἀπὸ τοῦ στόματος τῶν ἰδίων τέκνων χάριν τῆς σωτηρίας τῆς Πατρίδος. Μαστίζει δὲ πρὸ πάντων ἀνιέως ἕνα τῶν πρωταγλητῶν, ὡς μὴ φυλαζόμενον ἐν τῇ πολιτείᾳ τὸ ἄγαν καὶ οὕτω τοῦ ἀγαθοῦ μεῖζον τὸ κακὸν σχόντα. Ἐπιμελῶς, λέγει, καὶ μετὰ τῆς δυνατῆς εἰς ἐμὲ ἐπιστάσεως μελετήσας τὸν βίον καὶ τὴν πολιτείαν τῶν διαφόρων τῆς Ἑπαναστάσεως προσώπων, ἐπίεσθην ἀδιστακτῶς ὅτι ὁ Μαυροκορδάτος προσέφερεν εἰς τὸν Ἀγῶνα πολυτίμους ὑπηρεσίας ἐξωτερικῶς καὶ διπλωματικῶς, ἐσωτερικῶς ὅμως ὑπᾶρξεν ὁ ἀλέθριος τῆς Ἑλλάδος δαίμων

ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους». Ὁ συγγραφεὺς ὁμῶς, καθὼς ὁμολογεῖ χάριτας ἀντὶ τῆς ἐπιδοκιμασίας, οὕτω θὰ ὁμολόγῃ καὶ διὰ τὴν κατὰ κρίσιν αὐτοῦ ἐγένεσκα ποῦ τῆς ἱστορίας ἢ ἐκ τίνων ἀσφαλῶν μαρτυριῶν ἠρύσθη ὁ ἀνώνυμος τὴν ἀδίστακτον πεποίθησιν ὅτι ὁ Μαυροκορδάτος ἀνέτρεψε τὸν ἐν Βερβοκίνοις θρόνον τοῦ Ὑψηλάντου, ἢ ἀντέπραξεν εἰς τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Κυβερνήτου, ἢ «ὅθεν ἔφριξαν ἐνώπιον τοῦ ἐμπρησμοῦ τοῦ ἐθνικοῦ στόλου». Διότι ἐνῶ ὁ ἐπικριτὴς στιγματίζει αὐτὸν ὡς τὸν κακὸν δαίμονα τῆς Ἑλλάδος ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τοῦ Ἀγῶνος, τοῦναντίον ἢ καὶνῇ συνείδησις, ἢ ἀληθὴς αὕτη ἱστορία, κατὰ πάσας τὰς κρίσιμους περιστάσεις, ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι τοῦ 1854, αὐτὸν μόνον ἐδακτυλοδείκτησεν ἱατρὸν καὶ διαιτητὴν τῶν πολιτικῶν ἀποριῶν καὶ αὐτοῦ τὴν φιλοπατρίαν ἐπεκαλέσθη. Ὁ δὲ Κυβερνήτης, οὗ τινος τὰς ἀρετὰς θαυμάζει ὁ ἀνώνυμος ὅσον καὶ ὁ συγγραφεὺς, οὐδέποτε ἀπέδωκε ῥητῶς τῷ κατακεραυνωδολογούμενῳ τὸ κακούργημα τῆς πυρπολήσεως, ὡς προκύπτει ἐκ τῶν ἐν τῷ κεφαλαίῳ Δ' δημοσίων ἀποδείξεων. Ἡ δὲ εἰς νὰ ἐπαναλάβωμεν καὶ σήμερον ὅσα ἐξηκόντισε κατὰ τοῦ ἀνδρός ὁ ἐπὶ τὰ ἐπίσημα φιλῶν πηδᾶν φθόνος, διατὶ νὰ μὴ ἐπαναληφθῇ καὶ ὅτι ἤνοιξε τὰς πύλας τῆς Πελοποννήσου εἰς τὸν Ἰσραὴλ, ὅτι ἠθέλησε νὰ πωλήσῃ τὴν Ἑλλάδα εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὅτι ὑπεκίνησε τὴν δολοφονίαν τοῦ Κυβερνήτου, ὅτι καὶ τὴν θρησκείαν τοῦ ἔθνους ἐπροσπάθησε ν' ἀνταλλάξῃ;

Καὶ ἐγὼ μὲν φρονῶ ὅτι διεφώνησε πρὸς τὸν συγγραφέα ὁ ἐπικριτὴς, οὐχὶ ἐκ προαιρέσεως πονηρᾶς, ἀλλ' ὡς τηλεσκοπήσας πόρρωθεν καὶ ἐξ ἀπόπτου, ἐνῶ ἐκεῖνος ψηλαφῆσας ἰδίᾳ χειρὶ ἐπίσθην, ὅτι διὰ τὸν χρόνον καθ' ὃν ἐξερράγη ἡ παράβολος πάλη, πούτεστι μετὰ μακρότατον, λυμεῶνα καὶ θανατηφόρον ζυγόν, διὰ τὸν ἐπίσης παράβολον τρόπον καθ' ὃν συνελήφθη, ἐκυρορήθη, εἶδε τὸ φῶς καὶ ἠνδρώθη, καὶ τὴν ἠθικὴν ἀγωγὴν τῶν ὀργάνων δι' ὧν διεξήχθη, δὲν ὑπάρχει ἀπολύτως εἰς τοὺς συνήθεις κανόνας τῆς ἱστορικῆς κριτικῆς· διὸ καὶ κατέδειξε τὴν ἀλήθειαν ταύτην ἐν προοιμίῳ, ὀνομάσας δικαιοσύνην ὅ,τι σήμερον ἐκλχμιάζεται ἐπισείκεια ἢ συμπάθεια, καὶ αἰτιολογῆσας τὴν γνώμην αὐτοῦ· οὐδὲ διστάζει νὰ κηρύξῃ τὴν πεποίθησιν, πεποίθησιν ἀνθρώπου οὐκ ἀκοὴν λέγοντος ἀλλ' ἱστορίαν», ὅτι οὔτε αἱ περιστάσεις αἱ ἀνακοντίσασαι εἰς τὴν σκηνὴν τὴν τροχῶδιν τὴν κατ' ἐξοχὴν ἐπικληθεῖσαν Ἀγῶνα, οὔτε τὸ ἦθος τῶν ἀγωνιστῶν, οὔτε αἱ ποικίλαι καὶ ἀμείλικτοι περιπέτειαι τῆς διεξοδικῆς πάλης ἐμελετήθησαν ἐν ἐπιγνώσει ἢ ἐσταθμύθησαν ἐν δικαιοσύνῃ· διότι ἐκ τῶν ἱστορησάντων τὰ τῆς ἐπαναστάσεως, οἱ μὲν ἀποβλέποντες ὡς οἱ ἀρχαῖοι εἰς μόνον τὰ τοῦ πολέμου, καὶ διὰ τοῦτο παραμελήσαντες τὰ τῆς διοικήσεως, ἐπεσήμενον ἐξαίρετῶς τὰ στρατιωτικὰ ἔργα. Τίς, φέρ' εἰπεῖν, διέλαβε καὶ ἐν παρόδῳ πῶς εἶχον τὰ τῆς δικαιοσύνης, τὰ τῆς παιδείας, τὰ τῆς ἐκκλησίας, ἧς ἀληθῶς μόνος ὁ ἀοίδιμος Οἰκονόμος ἐσκιαγράφησε τὴν κατὰστασιν; διότι καὶ μεταξὺ τῆς ἐπαναστατικῆς ἐκείνης ἀκοσμίας καὶ παραλύσεως ὑπῆρχον ἔχνη οἰαδῆποτε

αὐτῶν, καθὼς καὶ πρόνοιά τις περὶ κανονικωτέρας διατάξεως. Οἱ δέ, οἱ ἐν τῶν ξένων μάλιστα, τραπόμενοι ἐπὶ τὰ ἑτοῖμα, ἀντέγραφον ἀταλαιπώρως τὰ προϊστορηθέντα, ἢ ἐπικνέλαβον ἀνεξετάστως ἀκούσματα, ὡς ἐπ' ἐσχάτων ὁ ἐκ Γερμανίας Κόρολος Μένδελσον Βαρθόλδης, ὁ πρὸς ταῖς ἄλλαις ἀκριτομυθίαις εἰπὼν τὸν μὲν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην ἔχοντα τὸ δικαίωμα τοῦ καὶ εἰς θάνατον καταδικάζειν, τὴν δ' ἐν Σαλώνοις ψηφισθεῖσαν πάμφυρτον καὶ ποικίλην ταῖς ἐπιπτυχαῖς τῶν ῥακίων νομικὴν διάταξιν, ἀρμόζουσαν μᾶλλον εἰς κράτη πεπολιτισμένα καὶ πρὸ πολλοῦ ἐλεύθερα.

Ἔνεκα δὲ τῆς ἀτελοῦς ταύτης μελέτης καὶ τῆς ἀνεπιστάτου διακρίσεως τοῦ χρόνου τῶν πεπραγμένων καὶ τοῦ χρόνου τῶν κρίσεων, τοῦ χρόνου τῆς ἀκμῆς καὶ τοῦ χρόνου τῆς ἀνατομίας τῶν προσώπων τοῦ δράματος, πρὸς τούτοις δὲ καὶ ἔνεκα τῆς ὀλιγορίας περὶ τὸ ἀνελίσσειν, πρὸς ἀνίχνευσιν τῆς ἀληθείας καὶ τὰ ἐνδόμυχα τῆς μνήμης τῶν ἐπιζώντων ἀθλητῶν, ἀπαγγέλλονται ἐνίοτε ἐτυμολογίαι ἡμαρτημένοι καὶ ἄδικοι. Καὶ ὅμως «τίνες ἂν τις κριτὰς ἱκανωτέρους ποιήσαιο καὶ πιστοτέρους τῶν πρὸχθέντων, ἢ τοὺς ἐν αὐτοῖς τοῖς κινδύνοις παρὰγενομένους;» κατὰ τὸν ἡμέτερον Ἰσοκράτην. Ἀλλὰ καὶ ἕτερος ἱστορικὸς ἀπεφάνετο οὐ πρὸ πολλοῦ ὅτι, pour bien écrire l'histoire contemporaine, il ne suffit pas de compulsier les pièces diplomatiques, les journaux, les rapports, les documents imprimés; il faut savoir aussi feuilleter les vieillards. Ἦτοι· «Πρὸς εὐδόκιμον συγγραφὴν τῆς συγχρόνου ἱστορίας δὲν ἀρκεῖ ἡ ἔρευνα τῶν διπλωματικῶν ἐγγράφων, τῶν ἐφημερίδων, τῶν ἐκθέσεων, τῶν ἐντύπων, ἀλλὰ καὶ ἡ τῆς μνήμης τῶν γερόντων.» Ὅθεν καὶ περ ἔχων ἀξιόπιστον μαρτυρίαν τὴν τῆς αὐταπροσώπου ἀντιλήψεως καὶ τὴν τῶν σημειώσεών μου, δὲν ἀπηξίωσα νὰ συμβουλευθῶ καὶ ἄλλους πρεσβυτέρους ἑμοῦ «οὐκ ἐκ τοῦ παρατυχόντος πυνθανόμενος τὰ ἔργα τῶν πρὸχθέντων,» ἀλλ' ἐκ τῶν μετ' ἐπιστατίας ἀπομνημονευσάντων τὰ τῆς ἡλικιώτιδος ἱστορίας, οἷοι Σ. Τρικούπης καὶ Ι. Φιλήμων, οἱ τινες ἀμφότεροι ἐπεκύρωσαν τὸ ἀκίβδηλον τῶν Ἀναμνήσεων. Ὁ δεύτερος τούτων μάλιστα, καθήμενος ὑπὸ τὴν σκιάν τῶν εὐθαλῶν δένδρων καὶ περὶ τὴν διασυγῇ πίδακα τῆς Πλατείας τοῦ Συντάγματος, ὅπου συνείθιζε νὰ φέρῃ φιλοσοφικῶς τὸ βαρὺ βῆμα κατὰ τὴν πλήρη πικρίαν ἐσπέρην τοῦ πολυμόχθου βίου αὐτοῦ, ἀνεζωογονεῖτο τερπόμενος ἐπὶ τῇ ἀκριβεῖς τῶν ὑπ' ἑμοῦ ἐπαναλαμβανομένων. Καί ποτε τοῦ νότου ἐκραιπίσαντος βιαιότερον πρὸς ἡμᾶς τὰς δροσερὰς ψεκᾶδας τῆς καλλιχόρου πηγῆς, αὐτὸς γελάσας εἶπεν· «ἔσφαλεν ὁ ἄνεμος, διότι ψυχρολουσίας ἀνάγκη δὲν ἔχει ἡ κεφαλὴ σου».

Ἄλλ' ἂν καὶ χαίρω ὅτι παρέσχον ἀφορμὴν τῷ ἀνωνύμῳ νὰ ἐπιθεωρήσῃ τὸν Ἀγῶνα, φοβοῦμαι μὴ ἀκούσω παρ' αὐτοῦ τὴν πρὸς τοὺς ταλαιπώρους πρέσβεις τῶν Σαμίων ἀστείαν ταύτην ἀπόκρισιν τῶν Σπαρτιατῶν· «Τὰ μὲν πρῶτα ἐπιλελάθαμε, τὰ δὲ ὕστερα οὐ συνήκαμε, διὰ τὸ τὰ πρῶτα ἐπιλελάσθαι»· διότι φαίνεται λησμονήσας τὰ ἐν προοιμίῳ ρηθέν ὅτι οὔτε γράφω

οὔτε συγκρίνω, οὔτε ἀνυψοῦμαι ὡς ἱστορικός εἰς τὰ αἰτία, ἀλλ' ὡς ταπεινός χρονογράφος ἐμφιλοχωρῶ εἰς λεπτομερείας καὶ περιγραφὰς ἀνακκλούσας εἰς τὴν ζωὴν κόσμον παρελθόντα μετὰ τῶν ἠθῶν, τῶν παθῶν, τῶν ἔξεων αὐτοῦ καὶ τῶν προλήψεων. Ἐπειδὴ δὲ δυσχερεστάτη ἡ ἔρευνα τοῦ ἠθους καὶ τῶν πράξεων τῶν πολιτευομένων ἰδίως, νομίζω σοφὸν τὸ μὴ σπεύδειν εἰς τὰς κρίσεις πρὶν ἢ συμπληρωθῇ ὁλόκληρος ὁ δημόσιος αὐτῶν βίος· διότι καὶ μὲν «καὶ δεῖπνον αὐτῶν καὶ κοίτη καὶ γάμος καὶ παιδιὰ καὶ σπουδὴ πᾶσα πολυπραγμονοῦνται», ὡς λέγει πού ὁ Πλούταρχος, δὲν ἰδιάζει ὁμῶς καὶ πρὸς πάντας ἡ ἐκτίμησις τῶν ἔργων αὐτῶν, οὐδὲ πρέπει νὰ λησμονῶμεν ὅτι τὰ ἔργα κρίνονται ἐκ τῶν καρπῶν καὶ ὅτι ὡς ἐπιδρῶντα ἐπὶ τοῦ μέλλοντος ἐνίοτε δὲ καὶ μεταβάλλοντα αὐτὸ, μόνον μετὰ τὴν καρποφορίαν ζυγιστάτουνται δικαίως. Ἀνάγκη δὲ καὶ τοὺς καιροὺς καθ' οὓς ἤκμασαν, καὶ τὰς περιστάσεις αἰτίνας ὑπεβοήθησαν αὐτοῦς ἢ πρὸς ἃς ἐπάλαισαν νὰ μελετῶσιν οἱ κριταί, καὶ τὰ συστατικὰ στοιχεῖα τοῦ χρόνου νὰ παρθέτωσι πρὸς τὸ ἱστορικὸν ὄνομα τὸ ριφθὲν μεταξὺ τῆς θυσέλλης, πολλάκις δὲ καὶ ἀναρπασθὲν ὑπὸ τῆς ἀκαταμυχήτου δυνάμεως τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων. Ἀνάγκη πρὸς τούτοις ν' ἀποσκυβαλίζωσι τὰς φωνασκίας τῶν φατριῶν, ν' ἀποτινάσσωσι τὸν κοινορτὸν τῆς κολακείας, τὸν διεγειρόμενον ὑπ' ἀνθρώπων ἐκ μίχης μόνον ὀρμωμένων ἀρχῆς, τῆς ἀρχῆς τῆς ματαιότητος καὶ τοῦ συμφέροντος, καὶ νὰ καταφρονῶσι τὰς ἀντιφάσεις τῶν ἐφημερίδων· διότι, τούτων μὴ γινομένων, πᾶν ὄνομα παρίσταται εἰς τὴν ἱστορίαν ὡς τὸ αἶνιγμα τῆς Σφιγγὸς παρὰ τὰς πύλας τῆς ἀρχαίας πόλεως τῶν Θηβαίων. Ἀπόδειξις δὲ ἔστωσαν τὰ καθ' ἡμᾶς· πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ὅλας ἀράξεις βλασφημιῶν καὶ ἄρῶν κατεσκεδάσαμεν κατὰ τοῦ Κυβερνήτου καὶ τοῦ Ὁθωνος, τοῦτον μὲν ἀποβαλόντες ἐκεῖνον δὲ ἀποκτείναντες· ἀλλὰ σήμερον, ὅτε παρῆλθεν ὁ χειμὼν καὶ ἐκόπησεν ἡ καταιγὶς τῶν παθῶν, τὰ δ' ἔργα παραρμείναντα καρποφοροῦσι, τὰς μὲν ἀρετὰς καὶ τὰς ἐλλείψεις τοῦ πολιτεύματος τῶν ἀναθεματισθέντων διαγινώσκομεν εὐκρινέστερον, τὰς δὲ πρόσκαιρας τῶν δύο θεμελιωτῶν τοῦ δικαιοκρητικοῦ οἰκοδομήματος ἐκτιμῶμεν δικαιοτέρον· καὶ σήμερον μόνον ὁμολογοῦμεν ὅτι πρότερον μὲν ὑπῆρχεν ὅλη ἀκχτέργαστος καὶ χάος βαθύ, πρῶτοι δὲ αὐτοὶ, ἀληθεῶς εὐεργέται τῆς πατρίδος, ἔτυξαν, διέπλασαν καὶ εἰς κόσμον μετέβαλον τὴν ζοφερὰν ἄβυσσον.

Τῶν κριτικῶν δὲ τούτων ὄρων ὄντων ἀπαραιρέτων, νομίζω τολμηρὰν τὴν περὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς ἀπροσωποληψίας τοῦ ἱστοριογραφοῦντος ἀπόφασιν, πρὶν ἢ ἐξερευνηθῶσι κατ' αὐτοὺς τὰ τῶν δικαζομένων.

Ἀλλ' ἐνταῦθα ζητῶ τὴν ἄδειαν νὰ εἰσβάλω εἰς ξένην χώραν, καὶ παρεκβαίνων χάριν ἀκριβολογίας νὰ παρενείρω γλωσσικὴν τινα παρατήρησιν, τὴν ἑξῆς· Αἱ λέξεις ἡμερόληπτος, μερολήπτης, μεροληπτῶ καὶ αἱ ἐξ αὐτῶν παραγόμεναι ἦσαν ἄγνωστοι τοῖς ἀρχαίοις, διὰ τὸν ἀπλούστατον λόγον ὅτι «ὁ μηδετέρας μερίδος γενόμενος πολίτης ἐθεωρεῖτο διὰ νόμου ἄτιμος». Καὶ διατί

ἐθεωρεῖτο ἄτιμος; διότι καθὼς «μόριον τῆς πόλεως μετέχον κρίσεως καὶ ἀρχῆς» ὥρσιλε «μὴ ἀπαθῶς μὴδ' ἀναισθητῶς ἔχειν πρὸς τὸ κοινὸν ἐν ἀσφαλεῖ θέμενος τὰ οἰκεῖα, καὶ τῷ μὴ συναλγεῖν μὴδὲ συννοσεῖν τῇ πατρίδι καλλωπιζόμενος, ἀλλ' ἐντεῦθεν τοῖς τὰ βελτίω καὶ δικαιοτέρα πράττουσι προσθέμενος, συγκινδυνεύειν καὶ βοηθεῖν μάλλον, ἢ περιμένειν ἀκινδύνως τὰ τῶν κρατούντων». Ἄρα ὡς μόριον τῆς πόλεως καὶ ὁ γράφων, οὔτε ὑπῆρξεν, οὔτε ὑπάρχει, οὔδ' ἐδυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ ἀμερόληπτος, ἤγουν διαδρασιπολίτης, κεχωρισμένος πάσης μερίδος μεριμνώσης περὶ τῶν τῆς πατρίδος.

Ἄλλ' ὁ ἀμερόληπτος διατελεῖ τάχα ὢν καὶ ἀπροσωπόληπτος;

Ἡ ἀπροσωποληψία ἔχει ποικίλην τὴν ὄψιν καὶ ἀντιθέτους τοὺς χαρακτῆρας. Τοῦ μάρτυρος, λόγου χάριν, ἡ ἀπροσωποληψία διαφέρει τῆς τοῦ δικαστοῦ, τοῦ φιλοσόφου, μύστου θεωριῶν, αἱ δόξαι ἀντίκεινται εἰς τὰς τοῦ ἱστορικοῦ, ποριζομένου τὰς ἐκυτοῦ ἐκ πραγμάτων· ὁ καταβάς εἰς τὴν παλαιστράν τῶν μερίδων, ὁ ὑποκύψας εἰς τὰς ὠδῖνας ἀποτυχούσης φιλοδοξίας, ὁ σπαραχθεὶς ὑπὸ τῆς συκοφαντίας ἢ τοῦ φθόγου, ὁ ὑπὸ τῆς τύχης ἀφοπλισθεὶς βέκτης πολιτικῆς, στεροῦνται τῆς ἀπροσωποληψίας τοῦ πόρρωθεν θεωμένου τὰ γενόμενα, ἢ τῆς τοῦ οὐρανοδόχου ἀσκητοῦ, τοῦ πῆξαντος τὴν φωλαὴν ἐπὶ τῶν νώτων πέτρας ἀπροσίτου εἰς τὰ ἐγκόσμια πάθη.

Καὶ ἕτερα ἀέτινα προσιδιάζουσι τῇ ἀπροσωποληψίᾳ, οἷα ἡ ἀνεξήγητος φυσικὴ συμπάθεια, ἡ πρὸς εὐεργεσίας εὐγνωμοσύνη, ἡ διὰ τοῦ χρόνου διασκέδασις τῆς ἐπισκοτιζούσης τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀχλὺς, ἴσως δὲ καὶ ἄλλα. Καὶ πρόδηλον μὲν εἰς τίνα τῶν κατηγοριῶν τούτων τάσσει ὁ κριτὴς τὸν κρινόμενον· διαβεβαιῶ ὁμῶς ὅτι πρὸς πάντας τοὺς καθ' οἷονδήποτε τρόπον ἐργασθέντας ὑπὲρ τῆς ἀνεγέρσεως τῆς πρὸ αἰώνων ἐξαφηνισθείσης οἰκοδομῆς, ἦν, μέγα φρονούντες ἐπ' αὐτῇ καλοῦμεν πατρίδα, πρὸς τε τοὺς ἀρχιτέκτονας καὶ τοὺς πλινθουργοὺς, τὸν Κανάρην, ὡς εἶπεῖν, καὶ τοὺς ἀτρόμους κωπηλάτας τοὺς ὀδηγήσαντας ἐν μέσῳ τρικυμιῶν καὶ μύδρων τὸν κεραυνοδόχον ἐκείνου βραχίονα, τὸν Καρχεσκάκην καὶ τοὺς δορυφόρους αὐτοῦ, τὸν Μαυροκορδάτον καὶ τοὺς περὶ τοῦτον ἀποστόλους, τοὺς γενομένους τοῖς πᾶσι τὰ πάντα ἵνα τοὺς πάντας κερδήσωσιν, ἐνὶ λόγῳ πρὸς πάντας ἀνεξαίρετως τοὺς χορηγήσαντας ἡμῖν τὸ ἐνδοξὸν δικαίωμα τοῦ μεθ' ὑπερηφανείας ἀναφωνεῖν *Terra quam calco mea est*, αἰσθάνεσθαι εὐγνωμοσύνην ἢ χαράν· τὰς Ἀναμνήσεις, καὶ ἀποδίδων ἑκάστῳ τὸ προσῆκον, δὲν λησμονεῖ ὅτι οὔδ' ἐθαλλεῖ στέφανος ἀπενεμήθη τῷ Μιλτιάδῃ, τῶν Ἀθηναίων εἰπόντων αὐτῷ, «ὅτι μόνος ἀγωνισάμενος νικήσῃς τοὺς βαρβάρους, τότε καὶ τιμᾶσθαι μόνος ἄξιον.»

Ἄλλ' οὐδ' εὐνοίας, οὔδ' χάριτος δεσμοὶ παρέτρεψαν τὸν κάλαμον τοῦ συγγραφέως, καθόσον ἐν χρόνοις ἐν οἷς ἕκαστος ἐδημιουργεῖ ἰδίαις χερσὶ τὴν τύχην αὐτοῦ, οἱ εὐμοιρήσαντες πρὸ πάντων πνευματικῆς τινος παιδεύσεως, ἦν προϊόντες ἐπεκράτουν οὐχὶ διὰ βιβλίων ἢ δι' ἐφημερίδων, ὢν ἐστεροῦντο παντελῶς, ἢ ἀναστροφῆς μὲν ἀνυπάρκτων σοφῶν, ἀλλὰ δι' ἀσβέστου ζήλου

καὶ διηνεκοῦς τριβῆς καὶ ἀνεξαρτήτου σκέψεως καὶ ἐνεργείας, οὐδέποτε ἐπέ-
ζήτουν, ἀλλ' ἐπιζητοῦντο μετ' ἐπιμονῆς· διότι οἱ διοικοῦντες καὶ τότε καὶ
ἐπὶ ἔτη μετὰ ταῦτα, μᾶλλον εὐτυνεῖδῃτοι τῶν νῦν κυβερνητῶν, ἀπαλάκτι-
ζον τὴν ιδέαν τῆς ἐξαχρειώσεως τῶν κοινῶν δι' ἀναθέσεως τῆς ὑπηρεσίας εἰς
ἀδεξίους ἢ δυσσπονίπτους χεῖρας οἰκείων, ἀσυμφόρου ἄλλως τε καὶ αὐτοῖς,
τῆς ἀμαθείας ἢ τῆς ἰδιοτελείας ἀναπληρώσεως εἰς τοὺς ἐπιζητοῦντας.

Συμπάθεια ἢ ἀντιπάθεια, εὐγνωμοσύνη ἢ ἀχαριστία, φιλία ἢ ἔχθρα,
οὐδέν ἡλλοίωσε τὰς δόξας, ὥς διετύπωσεν ὁ συγγραφεὺς, ἐκμελετήσας οὐ μόνον
τὸν δημόσιον ἀλλὰ καὶ τὸν ἰδιωτικὸν βίον τῶν ἐξικονισθέντων, διότι τῷ
καιρῷ ἐκείνῳ ἐζῶμεν ἐν ὑπαίθρῳ διαφανεῖς. Τίς τῶν ιστορικοῦντων, παρὰ
δείγματος χάριν, τὰ κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Κυβερνήτου ἀνηρῶνῃτε τὰ ἀληθῆ
αἴτια τὰ παρορμήσαντα εἰς τὸν φόνον τοῦς τολμητίαι; Πάντας καὶ ἐπίστευ-
σαν καὶ διεκήρυξαν μόνον λόγον, τὴν ἀπὸ τοῦ κεκυραίου τυράντου, ὡς ἀυσε-
βῶς ἐπέκλήθη τότε, ἀπαλλαγὴν τῆς Πατρίδος. Καὶ ναὶ μὲν δὲν μεταβάλλεται
ἡ φύσις τοῦ τολμήματος, γνωστὸν ὅμως ὅτι καθὼς ὁ ποινικὸς νόμος οὕτω
καὶ ἡ ἀδέκαστος ἱστορία ἔχει βαθμολογίαν. Τίς δὲν ἐπίστευσεν, ἢ δὲν
ἔγραψεν ὅτι ὁ Κυβερνήτης ὑπεσχέλισεν, ἵνα βραδύσῃ αὐτός, τὸν Λεοπόλδον,
ἢ ὅτι, καταργήσας τὸ φιλελεύθερον δημοτικὸν σύστημα ἀνεπλήρωσε δι' ἄλ-
λου δεσποτικῶς; Ἡ μὲν γὰρ αὐτὸς τοῦ πελοποννησίου στρατάρχου ὁ υἱός, ὁ
Γενναῖος, δὲν ἐκήρυξεν ὡς ζωηρᾶς φαντασίας ἐπίνοιαν τὴν προχόνητα, ἣν χά-
ριν τῆς ψυχρῶραγούσης Πατρίδος ἀντέταξεν ἐκεῖνος πρὸς τὸν ἐξουδισκόμενον αὐ-
τὸν λάβραν ὀπλάρχην τῆς στερεᾶς ἐν ἐθνικῇ συναλεύσει; Καὶ ὅμως ἡ ἀρετὴ
αὕτη, ἴση τῇ τοῦ Θεμιστοκλέους πρὸ τοῦ Εὐρυκιδέου, ἐπέζηγεῖ ὑπὲρ πάσαν
ἄλλην τὸ μέγεθος τῆς πρὸς τὴν Πατρίδα ἀγάπης τοῦ γέροντος ἀρχηγοῦ.

Καὶ τοῦτο τὸ πλεονέκτημα ἔχουσι τὰ ὑπομνήματα ὅτι, ἀνασκαλεύοντες
θερμὴν τὴν τέφραν παρελθόντος βίου, ζωογονοῦσι τοὺς σπινθῆρας τοῦ πυρός,
ὅφ' οὗ τὴν ἀκτινοδόλον λάμψιν ἐσπληγγνασκοπήθησαν ἀσπείροντα ἦθη τε
καὶ ἔργα μετὰ τῶν λεπτομερειῶν καὶ τῶν ἐπεισοδίων αὐτῶν, καὶ χρησιμεύου-
σιν ἀντὶ λαμπρόδος καὶ βάρους τῇ ἱστορίᾳ, ἥ τις, χωρίζοντα τοιούτων βοη-
θημάτων, τὰ μὲν γεγεννημένα παρερμηνεύει, πλυνᾶται δὲ περὶ τὰ συμπε-
ράσματα. Ὁ μὲν ὑπομνηματογράφος ὁμοιάζει πρὸς χειρουργὸν ἀνκτέμνοντα
παλλοῦσας σάρκας, ὁ δὲ μεταγενέστερος ἱστορικὸς πρὸς τὸν λαβόντα ὑπὸ τοῦ
ἀνακρετοῦ ἐντολὴν νὰ ἐνεργήσῃ αὐτοψίαν ἐπὶ ἀσάρκου σκελετοῦ.

Καὶ ἀναγνωρίζει μὲν ἀπολύτως ὁ επικριτὴς τὸ ἀπροσωπόληπτον τοῦ συγ-
γραφέως, ὑποπτεύων ὅμως ὅτι συγκεράται ἐνίοτε ἡ πικρία τῆς ἀληθείας, ἐπι-
κλεῖται τὴν ἐλληνικὴν ἐκείνην συνήθειαν, τὴν ἀγαπᾶσαν νὰ συγκαλύπτῃ
τὰς ἀμαρτίας διὰ τοῦ πέπλου τῆς φιλοπατρίας τῶν ἀμαρτωλῶν.

Ὅτι δὲ ἡ πατροπαράδοτος αὕτη συνήθεια, ἡ διαπερικωθεῖσα ἀπὸ τῶν ἀρ-
χαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς, ζημιοῖ ἱστορίαν τε καὶ ἠθικὴν οὐ-
δεὶς ὁ ἀντιφάσκων, ὑπεδηλώθη δὲ καὶ ἐν τῷ κεφαλαίῳ Γ' τῶν Ἀγαμνή-

σεων· οὐδὲ οἷδε φυλὴν ῥέπουσαν πρὸς τὸ ἀμνηστεύειν ἀσμενέστερον τῆς ἡμετέρας, ἢ τις καὶ χρηστότατον ῥητὸν ἐκαλόβωσεν, ὅπως ἐπανκλαμβάνη ἀποφθεγματικῶς «ὁ ἀποθανὼν δεδικαίωται.» Δεδικαίωνται λοιπὸν καὶ οἱ τῶν Σκειρωνίδων λησται καὶ οἱ κακοῦργοι τοῦ Δηλίου!

Καὶ ταῦτα μὲν ὀρθά· ἀλλὰ τί γενήσεται τὸ μεγαλεῖον καὶ ἡ δόξα τῆς ἀρχαίας ἱστορίας, ἂν πρὸς τὴν μεγάλην φιλοπατρίαν τοῦ Θεμιστοκλέους παραθέσωμεν τὴν καταφυγὴν αὐτοῦ ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ ἀσπονδατάτου τῶν ἐχθρῶν τῆς ἰδίας Πατρίδος, ἢ τὴν τοῦ ἐναρέτου μαθητοῦ τοῦ Σωκράτους πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας «οὐς καὶ παρώξυνε πέμψαι Γύλιππον εἰς Σαρακούσας καὶ θραῦσαι τὴν ἐκεῖ τῶν Ἀθηναίων δύναμιν· κινεῖν δὲ τὸν αὐτόθεν πόλεμον εἰς τοὺς Ἀθηναίους, καὶ, τὸ μέγιστον, ἐπιτειχίσαι Δακέλειαν οὐ μᾶλλον οὐδὲν διειργάσασθαι καὶ κατοικοφθόρησαι τὴν πόλιν;» Τί γενήσεται τὸ μεγαλεῖον καὶ ἡ δόξα τοῦ νεωτάτου ἡμῶν ἀγῶνος ἂν στηλιτεύσωμεν τὸν Μικαύλην ἐμπρήθοντα ὡς ἐχθρικὸν τὸν περιμάχῃτον ἐθνικὸν στόλον, τῇ ἐπινεύσει μάλιστα κατὰ τὴν ἐπικρατήσασαν δόξαν, τοῦ πολυμνήτου Λαζάρου Κουντουριώτου, τὸν Καραϊσκάκην συνεννοούμενον μετὰ τῶν πολέμιων, τὸν Κολοκοτρώνην καὶ τὸν Ζαΐμην ἀναφλέγοντας, κινδυνεύουσας τῆς Ἑλλάδος τὸν ἔσχατον κίνδυνον, στάσεις ἐμφυλίου, τὸν Μαυροκορδάτον διασεύοντα τὰ καθεστῶτα; Τίς λοιπὸν ἐθυσίασε περιουσίαν, ζωὴν, τέκνα, τίς προέταξε τὰ στήθη ὑπὲρ τῆς Πατρίδος, τίς ἐλύτρωσεν αὐτὴν ἀπὸ τῆς δουλείας; Καὶ σημειωτέον ὅτι ἐκεῖνοι μὲν ἐγεννήθησαν καὶ ἀνατρέφθησαν ἐλευθέρως ἐν τῇ ἐλευθερωτάτῃ καὶ εὐνομωτάτῃ τῶν ἀρχαίων πόλεων, οὗτοι δὲ εἶδον τὸ φῶς φέροντες περὶ τὸν τράχηλον ἐκ γενετῆς κλοιὸν δουλείας σιδηροῦν καὶ τυραννίδος ἀμειλίχτου καὶ βαθυβρίζου ἐξασχρηώσεως. Φέρων δὲ ὁ ἐπικριτὴς τὴν πλάστεγγα καὶ εἰς τὰ ἐπὶ τῆς βασιλείας Ὀθωνος, ἀπορεῖ πῶς «τὰ γεγονότα δὲν φαίνονται πλήρη καὶ ἄρτια, αἱ σάφεις τοῦ ὅλου ἱστορικοῦ σώματος ἰσχυαίνονται, τὰ χρώματα ὠχρίῳσι, τὰ ἀνέκδοτα ἐλαττόνονται, καὶ αὕτῃ δὲ ἡ φιλοσκώμμων καὶ εὐτράπελος ἀστειότης μᾶς ἀποχαιρετᾷ.»

Καὶ ἴσως μὲν ἡ ἀνάμνησις ὅτι δὲν ἔγραφον συνεχῇ ἱστορίαν θὰ ἔλυσεν τὴν ἀπορίαν, ἴσως δὲ θὰ ἐπελύετο καὶ ἄλλως ἂν, ἀνατρέχων εἰς τὴν 3 Σεπτεμβρίου, εἶσθε μικρὸν τὴν προσοχὴν ἐπὶ τῆς πρὸ τοῦ Παλάτιου σκηνῆς, καθ' ἣν ἔντρομος ἀνεμνήσθη τοῦ πρὸ τῆς εἰκόνης τῆς Θεοτάκου παρακλητικοῦ τούτου ἐπιφωνήματος τοῦ γέροντος Κολοκοτρώνη· «Παναγία μου! συγχώρησέ μας· ἐπήραμεν τοὺς χριστιανούς εἰς τὸν λαϊμὸν μας.» Μὴ ἔρα τὸ σύνταγμα, ὑπὲρ οὗ καὶ ὁ συγγραφεὺς ἐμόχθησε, θ' ἀπέβαιναν ὅποσον διεσάλπισεν αὐτὸ ὁ βλάσφημος ἐκεῖνος δραπέτης τῶν δεσμοτηρίων;

Καὶ δὲν ἦτο παράλογος ὁ φόβος μου, καλῶς εἰδότες τὴν συνταγματικὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος. Τοῦτο δὲ λέγων δὲν ἐννοῶ τὴν τῶν τριῶν πολιτευμάτων τῆς Ἐπικρατείας, διότι καὶ προαιρέσεως καὶ δυνάμεως καὶ ἐπιστήμης ἂν ὑποποῦμεν, ἀνέφικτος ἦν ἡ ἐφαρμογὴ διὰ τὰς περιστάσεις. Οὐδὲ τὴν

ἐπὶ Κυβερνήτου συνταγματικὴν σημαίαν συγκαταβαίνω ν' ἀναπτύξω, καθὼς σημαίαν φιλαρχίας, ιδιοτελείας, αἰματίας. Καὶ ἔτι τὴν λέξιν σύνταγμα ἂν ἤκουε μετὰ τὸ 1830 ἔτος ὁ λαὸς ἐφείττεν ὄλος, τὴν δὲ φρίκην αὐτοῦ μόνος ὁ παραστὰς μάστις δύναται νὰ κατανοήσῃ, οὐχὶ ὁμῶς καὶ νὰ περιγράψῃ καὶ εὐγραφέστατον ἂν ἔχη τὸν κάλαμον.

Ἡ λέξις σύνταγμα ἀντὶ τῆς ἀπὸ περάτων ἕως περάτων τῆς χώρας ὡς ἀπείσιον σύμβολον τρόμου, ὡς σατανικὸς γῆρας ἐξαγγέλλων ἀρπαγὰς, πυρκαϊὰς, ἀτιμώσεις, φόνους. «Ὅταν ἦλθε τὸ σύνταγμα» ἦ, κατὰ τὴν εὐφυῆ καρδιάν τοῦ λαοῦ, «τὸ σύντριμμα» καὶ «εἰς τὸν καιρὸν τοῦ συντάγματος» ἔλαγον ἐπὶ μακρὸν χρόνον, καὶ ῥῆγος καλτικὸν περιχεῖτο εἰς τὰς φλέδας, ἐνῶ τὸ ὄνομα τοῦ Κυβερνήτου ἐπέτρεχεν ἡδὺ εἰς τὰ χεῖλη πάντων, ἀναπολύντων μετὰ θαυρῶν τὸν χρυσοῦν κίωνα τῶν τεσσάρων ἐνικυτῶν, καθ' οὓς ἐδωροφόρησεν ἐκεῖνος ἀντὶ συντάγματος λιμοῦ, ἀκολασίας, ὀλέθρου, σύνταγμα ἄρτου, ἀσφαλείας, διδασκαλίας, πίστεως.

Καὶ διεσχέδασε μὲν ἡ ἔλθουσι τοῦ βασιλέως τὸ καταχθόνιον τοῦτο φάσμα, ἀλλὰ πολὺ δὲν παρῆλθε καὶ ἀνεφύη μετὰξὺ τῶν νεκνευμένων, τῶν ἀεροβατούντων λογίων καὶ τῶν θηρευόντων ἀρχαίς καὶ τέλη ἴδια ἢ περὶ συντάγματος ιδέας, ἢ τις καὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη τῆς Εὐρώπης ἔσυρε δέσμιαι κατόπιν αὐτῆς ἀπὸ τῆς ἐξώσεως Κικρόλου τοῦ Γ' τῆς Γαλλίας. Οἱ ἐκ τῶν ἐπισήμων ὁμῶς πολιτικῶν, πλὴν ἑνὸς καὶ μόνου, ὡς ἐβόηθη ἐν τοῖς Κεφαλαίοις Γ' καὶ Ζ' ἐπρέσβευον πάντες τὰ ἐναντία φοβούμενοι, οὐχὶ τὸν λαόν, ὃς τις κατ' αὐτοὺς καὶ πρὸς τὸν θεμελιώδη νόμον θὰ συνετάπτετο μετὰ τῆς πειθαρχίας μεθ' ἧς καὶ εἰς τοὺς προηγνηθέντας δικαστικοὺς καὶ διοικητικοὺς, εἰ καὶ πολυπλόκους καὶ ὄλως καινοφανεῖς, ἀλλὰ τὴν ἀπειρίαν καὶ, τὸ χεῖριστον, τὴν ἀμφίβολον διάθεσιν τῶν μελλόντων ν' ἀναλάβωσι τὴν ἐνέργειαν. «Ὅτι δὲ ἐδόχῃζον ταῦτα ὀρθῶς διετράνωσεν ὑπερτριακονταετῆς πείρα καὶ ἐξαιρέτως ἡ τοῦ 1863, τοῦ 1874 καὶ τοῦ 1875, ὅτε τὸ ἔθνος ἐδιδάχθη μαθήματα ἀπατρόπαια καὶ στυγερά.

Πολυετής, ἀκάθεκτος, ἀλλὰ μὴν καὶ βικία ἐγένετο ἡ ὑπὲρ τῆς ἀδικροθόρου ἐφαρμογῆς τοῦ σεπτεμβριανοῦ πολιτεύματος πάλῃ, πολλὰ τὰ παθήματα, πλεῖστα δὲ καὶ αἱ θυσίαι. Περίλυπος δὲ καὶ δύσελπις ὁ ἐκ τῶν πρωταθλητῶν στρατηγὸς ἀνεφώνησε τὸ ἀναγινωσκόμενον ἐν τῷ Κεφαλαίῳ Ζ' «Ποτὲ δὲν ἤλπιζον μετὰ τὴν αἰσίαν ἔκδοσιν τοῦ κινήματος καὶ τὴν εἰλικρίνειαν τῶν ἡμετέρων σκοπῶν ὅτι θὰ ἐλάβανον τοιαύτην τροπὴν πρὸς πράγματα», ἴσως δὲ καὶ ἠὺτοκτόνησε διὰ τοῦτο. Ἄλλοι δὲ συνέτριψαν τὰς ἀσπίδας καὶ μόνον ἐλάχιστος ἀριθμὸς στρατιωτῶν, πιστῶν εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐπαγγελίαν παρέμεινον περιθάλλοντες τὴν ἔρημον σημαίαν, ἔχοντες ὁμῶς καὶ αὐτοὶ τὴν καρδίαν ἔρημον χρηστῶν ἐλπίδων.

Καὶ δυσχυρίζεται μὲν ὁ ἀνώνυμος ἐπικριτὴς ὅτι ὁ Ὅθων, ἀδεχθεὶς ἀπαξ τὸ σύνταγμα ἐτόρρησεν ἀκριβέστατα καὶ ὅτι δὲν ὑπάρχει ἐν καὶ μόνον γε-

γορός μαρτυροῦν τὴν παραδίξιον, » οὐδὲν ἦττον ὁμῶς ἢ μετὰ τὴν ξένην ιδίως κατοχὴν κυβερνητικὴ πορεία κηρύττει διαρρήδην τὰ ἐναντία. Ἐτηροῦντο μὲν οἱ τύποι τῆς νομιμότητος, ἡ νομιμότης ὁμῶς ἀπεκτείνεται. Καὶ ἐντεῦθεν τὸ ἄστονον τῆς διηγήσεως καὶ ἡ ἀθυμία τοῦ ἀφηγητοῦ, ἡ ἀποδιδόμενη εἰς ἄλλας αἰτίαι ὑπὸ τοῦ συγγραφέαντος τὴν κριτικὴν μελέτην, ἐφ' ἧς ὁμῶς ἐπιπνέει, ὡς καὶ οὗτος φαίνεται ὁμολογῶν, ἄδρὸν πνεῦμα Τίμιωνος.

Καὶ τοιοῦτοι οἱ λόγοι δι' οὓς, ἀνατυπῶν τὰς Ἀναμνήσεις, δημοσιεύω ἀναλ-
οίωτον τὸ πρῶτον κείμενον, πλὴν τινῶν μεταβολῶν περὶ τὴν λέξιν καὶ τὴν
φράσιν, τῆς παραθέσεως γεγονότων, ἐγγράφων καὶ ἐπεξηγήσεων, χάριν μεί-
ζονος σαφηνείας, καὶ τῆς προσθήκης ἐνός ἔτι Κεφαλαίου, τοῦ Γ', πρὸς συμ-
πλήρωσιν τῆς ἀφηγήσεως καὶ χειραγωγίαν εἰς καθολικώτερον συμπέρασμα.
Καὶ ἀπέχειτο μὲν τῷ συγγραφεὶ νὰ προσθέσῃ καὶ ἄλλα, ἀξίωσά τι μάλ-
ιστα περιβεβλημένα ἔνεκα τῆς μακρᾶς συνεχείας τοῦ χρόνου καθ' ὃν ἤμα-
σεν αὐτήκοος, αὐτόπτης καὶ ἐνεργὸς, εὐχαριστῶν οὕτω καὶ τὸν ἀνώνυμον
ἐπιθυμήσαντα ἐκτενεστέραν τὴν ἀναγραφὴν τῶν μετὰ τὸ 1850 ἔτος· ἀλλ'
ἐπειδὴ ἐξ ἀνάγκης θὰ διελάμβανε καὶ περὶ νέων προσώπων, φθάς δὲ ἀνεκῆ-
ρυξε σοφὸν τὸ μὴ σπεύδειν πρὸς τὰς κρίσεις πρὶν ἢ ἐξελεγχθῇ ὁλόκληρος ἡ
ἀξία τῶν ἔργων, ἀναγκάζεται οὐχὶ νὰ ἀναβάλῃ τὴν ἐξιστόρησιν, διότι τίς
τῶν ἡλικίαν μάλιστα ἔχόντων οἶδε τὰ ἐν γούνασι Διὸς κείμενα, ἀλλὰ νὰ κα-
ταλείψῃ καὶ ἀνεξεργάστους οὐκ ὀλίγας σημειώσεις χρησίμους τῇ πολιτικῇ
ιστορίᾳ, περὶ ἧς ιδίως τὸ ἀνὰ χεῖρας σχεδίασμα.

Ν. ΔΑΓΑΓΟΥΜΗΣ.

ΠΑΛΑΙΑ ΣΧΕΔΙΑ ΠΕΡΙ ΔΙΑΜΕΛΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ

Καθ' ἣν ὥραν οἱ πάντες ἔχουσιν ἐστραμμένα τὰ ὄμματα αὐτῶν ἐπὶ τὴν
Ἀνατολὴν καὶ ἀνὰ τὰ στόματα πάντων ὑπάρχει τὸ ζήτημα τῆς Ἀνατο-
λῆς, ἥτοι ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ὁ διαμελισμὸς αὐτῆς, κραταιὰ δὲ δύναμις ἐπι-
διώκει τὴν λύσιν τοῦ γορδίου τούτου θεσμοῦ διὰ τῆς σπάθης ὑπὲρ τοῦ . . .
. . . χριστιανισμοῦ, δὲν κρίνομεν πάντως ἄκαιρον τὸ ἐκθέσαι ἐνταῦθά τινα
περὶ ἀρχαιοτέρων τινῶν ἐπὶ τοῦ προκειμένου σχεδίων.

Γάλλος τις συγγραφεὺς, ὁ κ. Δραπευρὼν, ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ παρελθόν-
τος ἔτους ἐν τῇ Ἐπιθεωρήσει τῶν δύο Κόσμων (φυλλαδ. 1 Νοεμβρίου 1876),
διέλαβεν ἤδη οὐκ ὀλίγα περὶ τοιούτων τῆς γαλλικῆς ἐξουσίας σχεδίων (1),
παρατηρήσας ὅτι ἐξ ὅλων τῶν δυνάμεων τῶν κατὰ τὴν Δύσιν, μία μόνη, ἡ
τῆς Γαλλίας προσεπλάθισε νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Τούρκους εἰς Ἀσίαν, ἀφ' οὗτου

1 Τὰ περὶ Τουρκίας ἀρχαιότερα συγγράμματα ἅτινα ἀνάλυσι ὁ κ. Δραπευρὼν εἰσι τὰ ἐξῆς
περίπου: Portet, La Republique des Turcs, 1560. De Brèves, Discours abrégé des asseurez
moyens de ruiner la monarchie des Princes ottomans (sans date). Lusigne, De l'origine
progrès et déclin de l'Empire des Turcs, 1588. Sully, Les économies royales 1634—1660.
Michel Febyvre, L'Etat présent de la Turquie 1675. Jean Coppin, Le bouclier de l'
Europe 1686. De la Croix, la Turquie Chrétienne 1685.